

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาทำความเข้าใจกระบวนการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ในตำบลแม่ต๋าน อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในเขตตำบลแม่ต๋าน อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก จำนวน 6 ศูนย์การเรียนรู้ เพื่อศึกษาการดำเนินงาน เพื่อมุ่งสู่การเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยการสอบถามจากครูนิเทศ ครูผู้สอนประจำศูนย์การเรียนรู้ฯ และผู้ปกครอง สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ข้อมูลศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ตำบลแม่ต๋าน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ในตำบลแม่ต๋าน อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ตั้งอยู่ในหมู่ 3 หมู่ 4 และหมู่ 10 ตำบลแม่ต๋าน ซึ่งเป็นพื้นที่สูง ห่างไกลและทุรกันดาร การคมนาคมลำบาก จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน ทั้งหมด 11 ศูนย์การเรียนรู้ คัดเลือกศูนย์การเรียนรู้ที่ศึกษาโดยคัดเลือกศูนย์การเรียนรู้ฯ ที่มีการคมนาคมสะดวกสามารถเข้าถึงได้สะดวกจำนวน 6 ศูนย์การเรียนรู้

2. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้มี 3 กลุ่ม คือ 1) ครูนิเทศ จำนวน 2 คน เป็นเพศชาย 1 คน และหญิง 1 คน มีอายุอยู่ระหว่าง 30 - 40 ปี มีประสบการณ์การทำงานอยู่ในช่วง 2 - 5 ปี และมีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรี 2) ครูผู้สอน จำนวน 6 คน เป็นเพศชาย 4 คน เพศหญิง 2 คน มีอายุอยู่ในช่วง 20 - 40 ปี มีวุฒิการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 คน อนุปริญญา 1 คน และปริญญาตรี 1 คน มีประสบการณ์ทำงานน้อยกว่า 5 ปี 2 คน มากกว่า 5 ปี 4 คน 3) ผู้ปกครอง 6 คน ทั้งหมดเป็นเพศชาย มีอายุอยู่ในช่วง 20 - 40 ปี ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษา

3. การดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ตำบลแม่ต้าน อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ตำบลแม่ต้าน มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งหากพิจารณาโดยใช้รูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพแนวทางของกรมอนามัย พ.ศ. 2547 จะสามารถอธิบายได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้มีการดำเนินงานที่เอื้อต่อการเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ 10 องค์ประกอบดังนี้

1. นโยบายของโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ แต่มีคณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ฯ มาร่วมดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ไม่มีนโยบายด้านส่งเสริมสุขภาพที่มาจากความเห็นชอบของบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกศูนย์การเรียนรู้ฯ แต่มีนโยบายที่กำหนดมาจากสำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และนโยบายตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งครอบคลุมประเด็นสำคัญด้านการส่งเสริมสุขภาพ 8 ประเด็น ยังขาดในด้านการคุ้มครองผู้บริโภคในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีประเด็นการส่งเสริมสุขภาพที่เพิ่มเติมจากประเด็นของกรมอนามัย คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ด้านการส่งเสริมอาชีพ ในส่วนของการประกาศนโยบายมีการชี้แจงในที่ประชุมต่างๆ เช่นการประชุมชาวบ้าน การชี้แจงผ่านเสียงตามสาย การประชุมคณะกรรมการของศูนย์การเรียนรู้ฯ

2. การบริหารจัดการในโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ 1) แผนงานที่เกี่ยวกับการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาสุขภาพ 2) แผนงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ 3) แผนงานปรับปรุงและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและยังมีเพิ่มเติมในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์ ด้านการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งเป็นแผนงานตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริฯ ในส่วนของการจัดองค์ประกอบรับแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ไม่มีการสำรวจปัญหาและความต้องการแต่มีการจัดทำแผนงาน/โครงการที่ระบุกิจกรรมชัดเจน มีนักเรียนร่วมรับผิดชอบในแผนงานบางแผนงาน เช่น โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน มีการให้กลุ่มแม่บ้านมาจัดทำอาหารกลางวัน แต่ไม่มีการจัดตั้งเป็นคณะทำงานอย่างเป็นทางการ ไม่ได้แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาการดำเนินงาน ในส่วนของการนิเทศติดตามงานมีการนิเทศติดตามงานอย่างสม่ำเสมอจากครูนิเทศ โดยมีแบบบันทึกผลการนิเทศและครูนิเทศจะรวบรวมรายงานต่อผู้บังคับบัญชา

3. โครงการร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้าน มีการจัดโครงการและกิจกรรมร่วมกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้และชุมชน โดยมีครูร่วมกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ และคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นแกนนำในการดำเนินงาน ยังไม่มีการแต่งตั้งในรูปแบบของคณะทำงานเฉพาะด้าน ยังขาดการมีส่วนร่วมจากองค์กรท้องถิ่นและส่วนราชการในพื้นที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยในการดำเนินงานใช้กระบวนการมีส่วนร่วม มีการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน วางแผนในการดำเนินงานร่วมกัน ร่วมปฏิบัติงาน มีการประเมินผลโครงการร่วมกัน แต่ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนงาน และการประเมินผลพบว่าชาวบ้านยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม แต่ในขั้นตอนการปฏิบัติงานร่วมกันชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

4. การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อสุขภาพ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการจัดสิ่งแวดล้อมให้สะอาด เป็นระเบียบ คุ่มรื่น โดยให้นักเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้นำมาตรฐานสุขภาพสิ่งแวดล้อมมาเป็นแนวทางในการพัฒนา ไม่มีการสำรวจและประเมินสุขภาพสิ่งแวดล้อมในศูนย์การเรียนรู้ พบว่าสุขภาพสิ่งแวดล้อมในศูนย์การเรียนรู้หลายๆ ด้านยังไม่ผ่านตามมาตรฐานสุขภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ในส่วนของการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมในโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันระหว่างครูนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ฯ ครูมีความใกล้ชิดกับนักเรียน ผู้ปกครองและมีสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน มีกิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อพบปะครอบครัวนักเรียนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

5. บริการอนามัยโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการจัดบริการอนามัยโรงเรียนโดยมีกิจกรรมการตรวจสุขภาพ การเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาสุขภาพและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การตรวจสุขภาพ ครูมีการตรวจสุขภาพนักเรียน โดยให้รุ่นพี่ ป.5 - 6 ช่วยครูตรวจและ แนะนำรุ่นน้องพร้อมปรับปรุงและแก้ไขปัญหาสุขภาพ การประเมินภาวะโภชนาการ ครูมีการประเมินทอมละ 1 ครั้ง และมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาประเมินซ้ำปีละ 1 ครั้ง มีการตรวจวัดสายตาโดยใช้ E Chart การตรวจคัดกรองเพื่อประเมินภาวะขาดสารไอโอดีน ปีละ 1 ครั้ง มีการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ มีการตรวจหาหนองพยาธิโดยครูร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แต่ไม่มีการใช้สมุดบันทึกสุขภาพประจำตัวนักเรียน การจัดบริการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ไม่มีห้องพยาบาลแต่มีการจัดมุมปฐมพยาบาล มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลและยาสามัญประจำบ้าน มีการให้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่นักเรียนและมีการส่งต่อไปรับบริการในสถานบริการสาธารณสุขถ้าเกินขีดความสามารถของครู

6. สุขศึกษาในโรงเรียน พบว่าในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างทักษะในการพัฒนาสุขภาพ โดยเน้นการสอนสุขศึกษาในวิชาอนามัยขั้นพื้นฐานซึ่งสอดคล้องกับเรื่องสุขบัญญัติแห่งชาติ 10 ประการ โดย นอกจากนี้ก็มีการสอนในประเด็นที่เป็นปัญหาด้านสุขภาพในพื้นที่ เช่น โรคติดต่อตามฤดูกาล ยาเสพติด มีการสอนสุขศึกษาในเรื่องที่สอดคล้องกับโครงการตามพระราชดำริฯ เช่นสอนเรื่องโรคขาดสารไอโอดีน การเกษตรและโภชนาการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในการเรียนการสอนมีการให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงในโรงเรียน เช่น การล้างมือก่อนรับประทานอาหาร การอาบน้ำ สระผม การออกกำลังกาย การทำเกษตรในโรงเรียน

7. โภชนาการและอาหารที่ปลอดภัย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการให้ความรู้ในเรื่องโภชนาการแก่เด็กนักเรียน มีการจัดอาหารกลางวันที่มีประโยชน์ให้นักเรียน มีการประเมินภาวะโภชนาการนักเรียน โดยด้านการให้ความรู้มีการให้ความรู้ในเรื่องโภชนาการ เรื่องโรคขาดสารไอโอดีนและการผสมน้ำดื่มผสมสารไอโอดีน ด้านการจัดอาหารกลางวันให้กับนักเรียน มีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดอาหารกลางวันให้กับนักเรียน มีโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันเพื่อจัดหาวัตถุดิบในการปรุงอาหารกลางวันและเป็นการจัดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะอาชีพให้กับนักเรียน ด้านการประเมินภาวะโภชนาการมีการประเมินภาวะการเจริญเติบโตของนักเรียน และแก้ไขปัญหานักเรียนที่มีภาวะโภชนาการบกพร่อง มีการประเมินติดตามอย่างต่อเนื่องโดยครูผู้สอน ในการดำเนินงานด้านสุขาภิบาลอาหาร ยังไม่มีการพัฒนาตามหลักสุขาภิบาลอาหารในโรงเรียน ไม่มีการสำรวจสุขาภิบาลอาหารในโรงเรียน แล้วปรับปรุงแก้ไขขาดการประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการตรวจประเมิน และตรวจสอบความปลอดภัยด้านอาหาร ไม่มีนักเรียนที่ผ่านการอบรมจากกระทรวงสาธารณสุขในเรื่องการตรวจสอบสารปนเปื้อนในอาหาร

8. การออกกำลังกาย กีฬา และนันทนาการ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” จัดให้มีสถานที่ออกกำลังกายที่เหมาะสมตามบริบท มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการออกกำลังกายนักเรียน มีการทดสอบสมรรถภาพร่างกายนักเรียน เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนใช้สนามกีฬาและอุปกรณ์กีฬาในศูนย์การเรียนรู้ ส่งเสริมการแข่งขันกีฬาของนักเรียนร่วมกับชุมชนด้วย แต่อุปกรณ์กีฬามีไม่พอเพียง สนามกีฬาไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีการมีการจัดตั้งชมรมออกกำลังกายที่เป็นรูปธรรม สามารถช่วยเหลือได้จะส่งรับการรักษาต่อที่สถานบริการสาธารณสุขชุมชนและโรงพยาบาลท่าสองยาง

9. การให้คำปรึกษาและการสนับสนุนทางสังคม ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีครูผู้สอนคอยสำรวจข้อมูลนักเรียน มีการประเมินพฤติกรรมของเด็กนักเรียนโดย

ใช้การสังเกตไม่ได้ใช้แบบประเมินพฤติกรรมหรือแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ มีการให้คำปรึกษาคำแนะนำเบื้องต้นในกรณีที่พบว่ามึนนักเรียนหรือชาวบ้านที่มีปัญหาที่ไม่สามารถช่วยเหลือได้จะส่งรับการรักษาต่อที่สถานบริการสาธารณสุขชุมชนและโรงพยาบาลทำสองอย่าง

10. การส่งเสริมสุขภาพบุคลากร ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ไม่มีการตรวจสุขภาพประจำปี ครูได้รับทราบข่าวสารด้านสุขภาพจากสื่อโทรทัศน์ของศูนย์การเรียนรู้ฯ และจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลทำสองอย่าง ครูมีการร่วมออกกำลังกายไปพร้อมกับเด็กนักเรียน ครูไม่มีการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์หรือสูบบุหรี่ให้นักเรียนเห็นและมีการชี้แจงขอความร่วมมือผู้ปกครองไม่ให้สูบบุหรี่ในศูนย์การเรียนรู้ฯแต่ไม่ได้มีการติดป้ายห้ามเป็นลายลักษณ์อักษร

4. สรุปการเปรียบเทียบการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” กับรูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของกรมอนามัย

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในศูนย์การเรียนรู้ฯ ตามแนวทางของสำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และตามโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการดำเนินงาน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของกรมอนามัยตามองค์ประกอบทั้ง 10 ด้านพบว่า

ด้านที่มีการดำเนินการเหมือนกัน คือ ด้านสุขศึกษาในโรงเรียน

ส่วนด้านที่มีการดำเนินงานเหมือนกันแต่ยังไม่ครบตามแนวทางของกรมอนามัยคือ ด้านการบริหารจัดการในโรงเรียน โดยมีการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ แต่ไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา ด้านโครงการร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ครูและนักเรียนมีการดำเนินงานร่วมกันตั้งแต่ร่วมวิเคราะห์สภาพสาเหตุของปัญหา วางแผน ดำเนินการ ตรวจสอบ ทบทวน พัฒนา และปรับปรุงแต่ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน องค์กรในชุมชนไม่มีส่วนร่วม ด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อสุขภาพ มีการจัดสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้มาตรฐานสุขภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนส่วนการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมมีการจัดกิจกรรมต่างๆร่วมระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนดี ด้านบริการอนามัยโรงเรียน มีการเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ การตรวจสุขภาพและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น แต่ไม่มีการใช้แบบบันทึกการตรวจสุขภาพด้วยตนเอง ไม่มีห้องพยาบาล ไม่มีครูอนามัยเฉพาะด้าน มียาและเวชภัณฑ์ไม่เพียงพอ ด้านโภชนาการและอาหารที่ปลอดภัย มีการจัดการ โภชนาการในโรงเรียนแต่ขาดในเรื่องการสุขภาพอาหารตามมาตรฐาน ด้านการออกกำลังกายกีฬาและนันทนาการ มีสถานที่ออกกำลังกายที่

เหมาะสมตามบริบท มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการออกกำลังกาย มีการทดสอบสมรรถภาพร่างกาย เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนใช้สนามกีฬาและอุปกรณ์กีฬาในศูนย์การเรียนรู้ ส่งเสริมการแข่งขันกีฬาของนักเรียนร่วมกับชุมชน แต่ยังมีอุปกรณ์กีฬาที่ไม่พอเพียง สนามกีฬาไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีชมรมออกกำลังกาย ด้านการให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางสังคม มีการสังเกตพฤติกรรมและการจัดแบ่งประเภทของนักเรียน การให้คำปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาและภาวะเสี่ยงโดยความร่วมมือของครู ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข มีส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ แต่ไม่มีการประเมินความฉลาดทางอารมณ์ ประเมินพฤติกรรม ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน ด้านการส่งเสริมสุขภาพบุคลากรในโรงเรียนมีการประเมินสุขภาพตนเอง มีแหล่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการส่ง ครูเข้ารับการอบรมและร่วมกิจกรรมด้านสุขภาพแต่ไม่มีการตรวจสุขภาพประจำปี ผู้บริหารไม่มีการชี้แจงเรื่องข้อห้ามการสูบบุหรี่และการแอลกอฮอล์ที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่มีการจัดทำป้ายห้ามสูบบุหรี่ให้ชัดเจนในบริเวณโรงเรียน

ส่วนด้านที่ไม่ได้ดำเนินการตามแนวทางของกรมอนามัย คือ ด้านนโยบายของโรงเรียน ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ไม่มีนโยบายด้านส่งเสริมสุขภาพที่มาจากความเห็นชอบของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานด้านส่งเสริมสุขภาพยังขาดในด้านการคุ้มครองผู้บริโภคในโรงเรียน

นอกจากนี้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ยังมีกิจกรรมการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพเพิ่มเติมจากแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพของกรมอนามัย โดยดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เช่นมีการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยเด็กและเยาวชนตั้งแต่ในครรภ์มารดา มีกิจกรรมนำดื่มผสมสารไอโอดีน การเสริมสร้างศักยภาพของเด็กและเยาวชนทางการอาชีพ เป็นต้น

5. ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ตำบลแม่ต๋าน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานประกอบด้วยด้านบริบทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” และชุมชนบนพื้นที่สูง ห่างไกล ทุรกันดาร การคมนาคมและการติดต่อสื่อสารลำบาก ระบบสาธารณสุขไม่ดี ประชาชนในพื้นที่เป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง มีการศึกษาน้อย มีฐานะยากจน สื่อสารภาษาไทยไม่เข้าใจ มีความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้มีพฤติกรรมสุขภาพบางอย่างไม่ถูกต้อง และเป็นพฤติกรรมเสี่ยง ศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้

ดำเนินงานตามแนวทางของกรมอนามัยทำให้ไม่ทราบนโยบายของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ขาดการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ ด้านวิชาการในการส่งเสริมสุขภาพ ทำให้ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในศูนย์การเรียน ผู้ปกครองไม่ทราบนโยบายส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียน ขาดการประสานงานและการสนับสนุนที่ดีจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เช่น หน่วยงานสาธารณสุข องค์กรท้องถิ่น และองค์กรต่างๆ รวมถึงแกนนำในชุมชน

การอภิปรายผล

1. นโยบายของโรงเรียน

ศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ตำบลแม่ต้าน ยังไม่มีนโยบายส่งเสริมสุขภาพศูนย์การเรียนไว้เฉพาะ ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียนฯ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วม ขาดการสนับสนุนและการประสานงานที่ดีระหว่างศูนย์การเรียนกับหน่วยงานสาธารณสุข องค์กรท้องถิ่น และชุมชน แต่มีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพตามนโยบายของสำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของขวัญชัย แสงสุวรรณ (2545) ที่พบว่า ด้านนโยบายโรงเรียนสาธิตยังไม่มีการกำหนดนโยบายด้านส่งเสริมสุขภาพแยกไว้เป็นการเฉพาะและไม่ได้กำหนดนโยบายส่งเสริมสุขภาพแทรกในนโยบายทั่วไปของโรงเรียนแต่มีการดำเนินงานหลายส่วนที่สอดคล้องกับการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพและสอดคล้องกับการศึกษาของระเบียบ บัวขาว (2544) ที่พบว่าโรงเรียนที่ศึกษามีการกำหนดและดำเนินงานตามนโยบายแต่ไม่มีการประกาศใช้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของวีรพล มณีพงษ์ (2550) ที่พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับโรงเรียนได้ร่วมปรึกษาหารือและระดมความคิดกำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียน เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เมื่อจัดทำนโยบายสำเร็จได้ทำการเผยแพร่แก่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน ผู้ปกครองนักเรียนและนักเรียนให้ทราบโดยทั่วกัน

2. ด้านการบริหารจัดการในโรงเรียน

ศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพครอบคลุม 3 มิติ คือการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมในการ

ดำเนินงานมีการเปิดโอกาสให้นักเรียน แกนนำ กลุ่มแม่บ้านเข้ามามีส่วนรับผิดชอบในกิจกรรม แต่ไม่มีการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการและคณะทำงานตามแผนงาน/โครงการอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์การเรียนรู้ฯ ซึ่งทำให้ศูนย์การเรียนรู้ขาดการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆในพื้นที่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของวิรพล มณีพงษ์ (2550) ที่พบว่าการกำหนดผู้รับผิดชอบแผนงาน มีการแต่งตั้งในรูปคณะกรรมการโดยกำหนดบทบาท ภารกิจเป็นลายลักษณ์อักษร มีการนิเทศติดตามงานอย่างสม่ำเสมอจากครูผู้นิเทศและครูผู้นิเทศจะรวบรวมรายงานต่อผู้บังคับบัญชา

3. โครงการร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการดำเนินโครงการและกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพร่วมกับชุมชน มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสุขภาพของโรงเรียน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนได้อย่างมากสอดคล้องกับการวิจัยของ ขวัญชัย แสงสุวรรณ (2545) ที่พบว่าโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน มีการเอื้อให้กับหน่วยงานเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนโรงเรียนและสอดคล้องกับการศึกษาของ วิรพล มณีพงษ์ (2550) ที่พบว่าการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนมีสุขภาพที่แข็งแรงโดยประสานงานระหว่างโรงเรียนและชุมชนและองค์กรที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง แต่ประชาชนในพื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้ยังขาดศักยภาพทำให้ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ลักษณะโครงการที่ดำเนินการยังเป็นลักษณะการร่วมทำมากกว่าร่วมคิด ร่วมวางแผน

4. การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อสุขภาพ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของศูนย์การเรียนรู้ฯ ให้อยู่ในสภาพที่ถูกสุขลักษณะตามบริบทโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่ยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานการสุขาภิบาลในโรงเรียนเนื่องจากมีข้อจำกัดค่อนข้างมากในด้านสภาพพื้นที่และงบประมาณซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ปรีชา กิจวัฒน์ชัย และคณะ (2539) พบว่าการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนยังไม่ถูกหลักสุขาภิบาล เช่น ส้วมไม่สะอาด การกำจัดขยะไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีการกำจัดน้ำเสีย ในส่วนของทางการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมศูนย์การเรียนรู้ฯ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนดีสอดคล้องกับการศึกษาของขวัญชัย แสงสุวรรณ (2545) พบว่าโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับชุมชน มีการร่วมกิจกรรมตามประเพณีต่างๆและสอดคล้องกับการศึกษาของ ระเบียบ บัวขาว (2544) ที่

พบว่าโรงเรียนมีการเข้ากิจกรรมของชุมชน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆของโรงเรียน

5. บริการอนามัยโรงเรียน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการจัดบริการสุขภาพขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักเรียนทั้ง 3 ด้าน คือ การเฝ้าระวังภาวะสุขภาพ การตรวจสุขภาพและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น แต่ไม่มีการใช้แบบบันทึกการตรวจสุขภาพด้วยตนเอง ไม่มีห้องพยาบาล ไม่มีครูอนามัยเฉพาะด้าน ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน มียาและเวชภัณฑ์ที่ไม่เพียงพอ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ล่าช้าและขาดความต่อเนื่อง เช่น การให้ภูมิคุ้มกันโรค การตรวจฟัน สอดคล้องกับการศึกษาของ จินดา กิริยา (2542) ที่พบว่าในด้านการบริการสุขภาพนักเรียน เด็กที่ป่วยได้รับการดูแลรักษาจากโรงเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่จัดห้องพยาบาลไม่เป็นเอกเทศ อุปกรณ์ ยา และเวชภัณฑ์มีไม่เพียงพอ

6. สุขศึกษาในโรงเรียน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการจัดการเรียนการสอนในวิชาอนามัยขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับสุขบัญญัติแห่งชาติ และเพิ่มเติมในเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเสริมสร้างทักษะอาชีพ การส่งเสริมสุขภาพเด็กตั้งแต่ในครรภ์มารดาตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โดยเน้นการจัดการเรียนการสอนที่ปฏิบัติจริงเพื่อเสริมสร้างทักษะให้กับนักเรียนสอดคล้องกับการศึกษาของ ระเบียบ บัวขาว (2544) ที่พบว่าในนักเรียนจะได้รับความรู้เรื่องสุขภาพและพัฒนาให้มีทักษะทางด้านสุขภาพด้วย นอกจากนี้ศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้มีการจัดกิจกรรมสุขศึกษาในโรงเรียนเพิ่มเติมในเรื่องของโรคติดต่อและปัญหาที่สำคัญในพื้นที่ตามนโยบายด้านการดำเนินงานตามโครงการพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ เป็นแนวทางในการสอนเพิ่มเติมด้วย

7. โภชนาการและอาหารที่ปลอดภัย

จากการศึกษาพบว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการให้ความรู้เรื่องโภชนาการ การจัดให้มีอาหารกลางวันที่มีประโยชน์ โดยมีโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันเพื่อผลิตวัตถุดิบในการประกอบอาหาร และให้ผู้ปกครองมาช่วยประกอบอาหารให้เด็ก มีการประเมินโภชนาการเด็ก ประเมินภาวะขาดสารอาหาร ภาวะพร่องไอโอดีน มีการให้ยาเม็ดเสริมธาตุเหล็ก และมีการแก้ปัญหาภาวะโภชนาการของเด็กนักเรียน สอดคล้องกับการศึกษาของ พูลศักดิ์

หมื่นทอง (2549) ที่พบว่าผู้ปกครองร่วมจัดโครงการอาหารกลางวันนักเรียนได้รับประทาน มีบ่อเลี้ยงปลา 4 บ่อ ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่ออาหารกลางวัน กิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ฯ ยังไม่ได้ดำเนินการคือ การสำรวจด้านสุขาภิบาลอาหารและปรับปรุงให้ถูกต้องตามมาตรฐาน

8. การออกกำลังกายและนันทนาการ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” จัดให้มีสถานที่ออกกำลังกายที่เหมาะสมตามบริบท ตามประเภทของอุปกรณ์กีฬา มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการออกกำลังกาย เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามาใช้สถานที่ในการออกกำลังกายและเล่นกีฬา มีการทดสอบสมรรถภาพร่างกายนักเรียน ปีละ 1 ครั้ง สอดคล้องกับการศึกษาของ วีรพล มณีพงษ์ (2550) ที่พบว่าโรงเรียนมีการทดสอบสมรรถภาพทางกายของนักเรียนในทุกระดับชั้น มีการกายบริหารร่วมกันทั้งครูและนักเรียนทุกเช้าของวันพฤหัสบดี มีการจัดแข่งขันกีฬาภายในและสอดคล้องกับ สุพัตรา ธนัญชัย (2544) ที่พบว่า โรงเรียนสนามกีฬาของโรงเรียนเป็นสถานที่เล่นกีฬาและบริการประชาชนในชุมชนใกล้เคียงด้วย สำหรับปัญหาและอุปสรรคของศูนย์การเรียนรู้ฯ ในด้านนี้คือ การมีอุปกรณ์กีฬาที่ไม่พอเพียง ไม่มีการมีการจัดตั้งชมรมออกกำลังกายที่เป็นรูปธรรม และสภาพพื้นที่ของสนามกีฬาไม่ถูกสุขลักษณะ

9. การให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางสังคม

จากการศึกษาพบว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการสังเกตพฤติกรรมของเด็กนักเรียน การบริการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาและภาวะเสี่ยง โดยความร่วมมือของครู ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและผู้เกี่ยวข้องในชุมชน หากไม่สามารถดูแลได้จะส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ สอดคล้องกับการศึกษาของ วีรพล มณีพงษ์ (2550) ที่พบว่าโรงเรียนนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาใช้โดยเน้นการประสานร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาของนักเรียนในด้านการเรียน ด้านความประพฤติและด้านการครองชีพ และสอดคล้องกับการศึกษาของ จิต โสภิต เคนจันทิก และปิ่นมัยพยัคฆ์ สุนารทพิณ (2551) ที่พบว่าในด้านการให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางสังคมครูมีส่วนร่วมอยู่ในระดับดีมากซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองเรื่องสุขภาพ รองลงมาคือการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านสุขภาพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนได้มีการจัดให้คำปรึกษาแก่นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนในด้านสุขภาพ เฝ้าระวัง ดูแล ติดตามนักเรียนที่มีปัญหาและคอยช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดแต่ศูนย์การเรียนรู้ฯ ยังมีไม่เหมือนแนวทางของกรมอนามัย คือ การประเมินพฤติกรรมของเด็ก โดยใช้แบบประเมิน การประเมินความฉลาดทางอารมณ์ การจัดตั้งกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน

10. การส่งเสริมสุขภาพบุคลากรในโรงเรียน

จากการศึกษาพบว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” มีการขอรับคำแนะนำเรื่องสุขภาพจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มาให้บริการในโรงเรียน มีการประเมินสุขภาพตนเอง มีแหล่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการส่งครูเข้ารับการอบรมและร่วมกิจกรรมด้านสุขภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ จิต โสภิตม เคนจันทิก และ ปิ่นนัยพยัช สุনারทพิณ (2551) ที่พบว่า ครูมีส่วนร่วมกับกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพที่จัดขึ้นตามแผนงานของโรงเรียน แต่สิ่งที่ทางศูนย์การเรียนรู้ฯ ไม่ได้ดำเนินการคือ การตรวจสุขภาพประจำปีให้กับครูที่สถานบริการของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ วิรพล มณีพงษ์ (2550) ที่พบว่า โรงเรียนมีการบรรจุโครงการตรวจสุขภาพประจำปีแก่ครูและบุคลากร โดยอำนวยความสะดวกด้านการเบิกจ่ายให้ นอกจากนี้ศูนย์การเรียนรู้ฯ แต่ยังขาดแนวทางที่ชัดเจนในเรื่องการห้ามสูบบุหรี่และดื่มสุราในศูนย์การเรียนรู้ มีการชี้แจงเรื่องข้อห้ามการสูบบุหรี่และการแอลกอฮอล์โดยผู้บริหาร แต่ยังไม่มีความชัดเจน ไม่มีมาตรการที่ชัดเจน ไม่มีการติดป้ายห้ามสูบบุหรี่ และดื่มสุราในบริเวณศูนย์การเรียนรู้ฯ

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. ผู้ให้ข้อมูลด้านผู้ปกครองขาดเพศหญิง เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้คัดเลือกผู้ปกครองที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้เข้าใจ
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ที่อยู่ไกลไม่ได้รับการคัดเลือกเข้าทำการศึกษา เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ที่เหลืออยู่ไกล การเดินทางยากลำบากและการศึกษาครั้งนี้คัดเลือกศูนย์การเรียนรู้ฯ ที่มีการคมนาคมสะดวกสามารถเข้าถึงได้สะดวกในช่วงที่ทำการเก็บข้อมูล

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ ควรมีการประสานงาน และการบูรณาการแผนงานและการปฏิบัติงานร่วมกันในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในศูนย์การเรียนรู้ฯ
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” อย่างต่อเนื่อง

3. จากผลการศึกษา ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” อาจจะไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบการดำเนินงานตามรูปแบบของกรมอนามัยก็ได้ เนื่องจากบางกิจกรรม/ตัวชี้วัด ไม่สอดคล้องกับบริบทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนฯ อาจมีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้นักเรียนและชุมชนมีสุขภาพดีได้ตามแนวทางอื่นที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เช่น ดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำการศึกษารั้งต่อไป

1. ศึกษารูปแบบการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพฯ รัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง”
2. ศึกษารูปแบบการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ที่จะทำให้ศูนย์การเรียนรู้ฯ สามารถพึ่งตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่และในการศึกษารั้งต่อไปควรคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลด้านผู้ปกครองทั้งเพศชายและเพศหญิง